

JA ZEGGEN TEGEN DE LEVENDE

Serie Zeg maar JA tegen het leven

Het was in 1951, nog voor mijn geboorte, dat de joodse filosoof Martin Buber een boek schreef dat "Godsverduistering" heette. "Gottesfinsternis". Alsof er behalve een zonsverduistering – of zoals deze zomer een maansverduistering - ook een godsverduistering zou kunnen bestaan. Ervaringen van de Tweede Wereldoorlog zullen zeker een rol hebben gespeeld, toen hij schreef over een verwijdering tussen God en mensen. Godsverduistering niet in de zin, dat wij niet meer zo precies zouden weten wat of wie God is, maar andersom: dat juist een al te zéker "ik" tussen God en mensen schuift. Zodanig van zichzelf vervuld, dat mensen en ook God tot dingen worden. Het is als bij een zonsverduistering, zei Buber, waarbij het niet ligt aan de kwaliteit van onze ogen, maar aan wat er tussengeschoven is. Dat ook wel weer weg zou kunnen trekken, meende hij met een mildheid waarmee hij in het Duitsland na de oorlog velen deed verstillen én bemoedigde.

Werk je in de kerk? Geloof je dan ook in God? Een lastige vraag. Het hangt ervan af, zeg ik vaak. Ik denk er wel graag over, wat in deze tijd vrijwel niet mogelijk is zonder de onontkoombare tegenvraag te stellen of je het zoals velen ook niet zonder zou kunnen doen. Soms denk ik dat ook, als u begrijpt wat ik bedoel. Als godsgeloof te zeker lijkt te weten, hoe het zit of moet. Maar God gaat niet alleen over achterhaalde definities of voorstellingen, maar ook dat je anders kijken en horen kunt. Alsof een zien op het tweede gezicht zou kunnen bestaan, een ander horen.

Een zwarte Zuid-Afrikaanse vrouw was geschokt toen ze in Almere in het verzorgingshuis werd opgenomen en niemand van de bewoners of de verpleegkundigen begreep waarom zij om een pastor vroeg. Omdat wat daar verteld wordt al mijn hele leven mijn hoop uitmaakt, antwoordde ze. Maar niemand die het begreep. Probeer het maar eens uit te leggen in deze tijd, als je gelooft in een bestaan waarvan je niet zelf het enig bestaansbare centrum bent of hoopt dat er meer licht is dan zo'n verpleegafdeling je in je laatste levensdagen laat zien.

Van Ja zeggen tegen het leven kwam in deze serie al een en ander aan de orde. Ja tegen het leven zeggen, als veel je ontvalt. Ja zeggen na verlies door de dood, Ja zeggen tegen een ander, relaties aan durven gaan. Maar ja tegen de Levende zeggen - wat is dat? Nu volgens het bureau voor de statistiek minder dan de helft van de Nederlanders zich nog bij een religieuze groepering thuis voelt, is deze vraag niet makkelijk te beantwoorden. Aan de andere kant zijn geloofs- en bestaansvragen er ook buiten de kerk en kun je dat alles wel meten, zoals in onze cultuur alles gemeten moet en waarheid staat of valt met wat wetenschappelijk kan worden bewezen.

Maar godsgeloof is geen verklaren of worden verklaard. En God is ook niet als een tafel, zei mijn vroegere hoogleraar filosofie. Ik herinner het me nog, hoe hij het uitbeelde. Vier poten en een tafelblad: nee, zo concreet is God niet. En ook niet het tegenovergestelde van evolutie. Maar ook weer niet als een natuurverschijnsel daaraan gelijk. Ik ben het met hem eens. Veel mensen voelen een kloof tussen wat kerken verkondigen en de bevindingen van de kwantumfysica, maar ja zeggen tegen de Levende gaat ook nog over iets anders dan een theorie van hoe de wereld in elkaar zit.

Een ander zien. Een anders bewogen worden. Boven jezelf uit, boven God uit wellicht. Om God te vinden, moet je God soms eerst verliezen, zei de mysticus Eckhart al. Wie weet wat ons nog gegeven is, als dat zou kunnen: terugvinden, nadat we God eerst zijn kwijtgeraakt.

Maar ook in onze tijd is veel in beweging geraakt in het denken over God. Mensen grijpen graag terug op Spinoza, die God aanwezig dacht in alle materie. Procestheologen zien onder invloed van de metafysica alle dingen aan elkaar gerelateerd. En ook God niet meer op afstand maar – en dat is ook Bijbelser- met en in alles meegroeïend. Waar de aarde en alle leven als Gods lichaam wordt gezien (Sallie Mcfague) en ook wijzelf God belichamen kunnen. Of Catherine Keller die, geïnspireerd

door de 15de eeuwse Nicolaas de Cusa de hele wereld ziet als één groot bewegen van een God. Die als een bewogen beweger vol dynamiek, een voortdurende uitnodiging en verleiding is. Een erotisch verlangen zelfs, dat steeds nieuwe mogelijkheden uitlokt, waarbij alle mensen en alle dingen verweven zijn en iedere nieuwe beweging de oude in zich opneemt en transformeert in een groot wordingsproces. Een God die in alles aanwezig is én een geheim blijft tegelijkertijd. Ik vind dat allemaal zo spannend.

Maar is 'ja zeggen tegen de Levende' hetzelfde als 'ja zeggen tegen het Leven? Is dat wel zo? Als leven opgevat is als niet statisch, maar altijd in beweging komt de Bijbelse godsnaam er dichtbij. Die Naam die 'onze hulp' is, die in het jodendom niet mag worden uitgesproken misschien wel omdat je hem voor je het weet hebt vastgelegd en erover zou kunnen beschikken, maar over God kun je niet beschikken. Die naam die een heilige vervoeging is van het werkwoord *zijn* of *bestaan* en in dat typisch Hebreeuwse imperfectum 'nooit af', ook wel het werkwoord van de duur genoemd. Waar wie 'is' ook al 'was'. En 'zal zijn'. Een en al beweging. Over de vertaling is eeuwenlang getwist en nog. Ontroerend, hoe geleerden zo kunnen blijven haken bij dat ene woord. Al die zo taalvaardigen die ineens voor een raadsel zitten en sprakeloos zijn.

Om dit ene was-is-en-zal zijn, zeg maar Leven waar je dan ook zelf een element in bent. Voor de Hebreeuwse wereld was er dan ook altijd verbinding tussen alle levende wezens en God. En werd God liefhebben en je naaste tegelijkertijd een gebod. Het besef *bij'Een'* te horen. Niet de enige op aarde te zijn. Het werd een horen van andere stemmen, andere ogen, een groter zien.

Persoonlijk vind ik de Levende mooi gezegd, juist om die beweging die er zo levendig in zit. Die niet legitimeert wat is, maar het juist te doen is om wat komen kan: een andere humaniteit, andere ruimte, andere omgang. Maar ook de Levende die gevoelens aanblaast en doen opveren. Niet alleen de tijd of de aarde, maar ook het hart beweegt. Tot vreugde en mededogen voor een ander. De Levende die ook in kinderen van nu weer groeiende is. Ook als ze het woord niet gebruiken. Die levensadem van den beginne, die welzeker bestaat, ik geloof het vast, maar anders dan een tafel. Niet te meten, onzienlijk, maar ook niet weg te denken.

En voel je die dan altijd? Ik denk het niet. Soms zit ik vast en weet ik het ook even niet. Een ander zegt: ik weet niet waarvoor ik leef, wie ik ben of wat past. Soms lijkt de hele wereld vast te zitten in zonsverduisteringen die lang kunnen duren. Daar biedt Godsgeloof ook geen blauwdruk voor. Ze zeggen niet op welke partij je stemmen moet, maar wel is er de uitnodiging boven eigen ik en voorstellingsvermogen uit te kiezen voor het leven, die prachtige tekst uit Deuteronomium. Voor zoiets kom ik geloof ik hier. Waar je open kunt gaan. "Het verrassende extra" van de Schrift met al die verhalen over mensen die ontdekken dat er meer is dan vandaag is te zien. Ruimte van verbeelding, die zoveel meer is dan verklaring of ratio. Venster naar troost en licht, dat zomaar binnenkomen kan in een verhaal, een lied of een raam. Soms, als anderen zeggen: waarom ga je? word ik stil en weet ik het niet goed.

Maar soms weet ik het toch. Deze zomer was ik in Rome in de dienst van Sant'Egidio en ik was daar ontroerd zo maar aan te kunnen schuiven bij een prachtig gebed gericht aan de heiligen, aan de God van barmhartigheid voor alle wereldwijde nood in één lange litanie van mensen van eeuwen en daartussen de stem van God. Ora pro nobis. Bid voor ons. Toen laatst de herdenking van verdronken vluchtelingen met de St Egidio-gemeenschap hier in Amsterdam werd gevierd moest ik er weer aan denken. Maar ook denk ik aan deze ruimte, dit gebouw, haar mensen, gebaren, woorden, stiltes en muziek. Hoe prachtig het is wat hier klinken kan. Ingevlochten in alledaagse ervaringen en op een andere manier waar en ons tot hulp - "*onze hulp*" - 'ja' te blijven zeggen tegen het leven en ik denk toch ook de Levende, die ik toch zoeken wil en wie weet ook omgekeerd: de Levende mij

Juut Meijer

We lazen:
Martin Buber : Gottesfinsternis – fragment
Deuteronomium 30, fragmenten